

Kentällä ja kasarmissa – kirjallisuudessa ja todellisuudessa

■ H. K. RIIKONEN

Anssi Sinnemäki: *Sota Kentästä ja kasarmista*. Paasilinna 2014.

Tunnetuimpia kirja- ja kirjailija-kohtaloita 1900-luvun Suomessa on Pentti Haanpään tapaus. WSOY kieltäytyi julkaisemasta Haanpään novellikokoelmaa *Kenttä ja kasarmi* (1928), koska kirjailija ei suostunut poistamaan kustantajan säädettömiksi katsomia kohtia. Uudeksi kustantajaksi tuli paljon pienempi, lähinnä sosialismin teo-

riaa ja kotimaisia näytelmiä julkaisut Kansanvalta. Tämä johti Haanpään vuosiksi kirjalliseen marginaaliin ja hänet leimattiin vasemmistolaiseksi. Lisäksi 1930-luvun romaanit *Noitaympyrä* ja *Vääpeli Sadon tapaus*, molemmat Haanpään pääteoksia, ilmestyivät vasta kirjailijan kuoleman jälkeen.

Kentän ja kasarmin aiheena on varusmieselämä. Varusmieskuvaukset, joita aikaisemmin on tutkinut Markku Envall teoksessaan *Kirjailijoiden kentät ja kasarmit* (1984), ovat olleet Suomen kirjallisuudessa sangen yleisiä. Voinee jopa kysyä, onko minkään maan kirjallisuudessa yhtä voimakasta traditiota tässä suhteessa kuin Suomessa. Yksittäisiä esimerkkejä toki löytyy – yhtenä tunnetuimmista Thomas Mannin kuvaus kutsuntatilaisuudesta satiirisessa romaanissa *Huijari Felix Krullin tunnistukset*, jossa nimihenkilö keppotelee itsensä vapaaksi palveluksesta (vastaavia veijareita on myös Haanpäällä).

Haanpään *Kentän ja kasarmin* vastaanotosta seikkaperäisen selvityksen tehnyt kirjallisuuden alan monitoimimies Anssi Sinnemäki määrittelee teoksensa tutkielmaksi, joka noudattelee ”rapso-dista esitystapaa”. Keskeinen teesi on se, että Haanpää joutui suuren, edelleen vaikuttavan vääryyden uhriksi. Haanpään novellikokoelman tarkastelussa Sinnemäki ottaa huomioon sen yhteiskunnallisen ja moraalisen tilanteen sekä sitä koskevat keskustelut, joiden aikana teos kirjoitettiin.

Aineistonsa Sinnemäki on koonnut olemassa olevista tutkimuksista ja väitöskirjoista, joista hän aiheellisesti osoittaa useita puutteita, lehtikirjoittelusta ja ar-

kistolähteistä. Käytetty aineisto on sekä arvokas että monipuolinen. Varsinaisen kirjallisen keskustelun ohella esillä ovat etenkin armeijan lääkintähuollosta vastaavien toiminta sekä sotilaspappien piirissä käydyt keskustelut. Melko karmaisevaa luettavaa on kuvaus sotilaslääkäri Isak Rantasen toiminnasta.

Keskeiselle sijalle nousevat *Kentästä ja kasarmista* esitetyt arviot. Kaikki arvostelut eivät sinänsä olleet teilaavia. 1920-luvun lopulla ilmestyneessä *Iltalehdessä* julkaistiin Huugo Jalkasen merkittävä, ”raffinoituneen ja maltillisen esteetin ennakkoluuloton luenta” Haanpään novellikokoelmasta. Ruotsinkielisellä puolella teosta arvioi positiivisesti Elmer Diktonius. Sinnemäki tuo esille myös, miten jopa V. A. Koskenniemi osoitti tiettyä ymmärtämystä. Sitä paitsi teosta myytiinkin varsin paljon.

Mutta päällimmäisiksi kohosivat kriittiset arviot, joita esittivät varsin arvovaltaiset tahot, esimerkiksi Rafael Koskimies ja Lauri Viljanen, puhumattakaan Olavi Paavolaisesta, jonka kirjoitukselle ”Kirja, Josta Puhutaan.” on omistettu oma lukunsa. Nimenomaan Paavolaisen kritiikki, jota tämä toisti teoksessaan *Suursiivous* (1932), leimasi voimakkaasti Haanpään teoksen epäonnistuneeksi. Tulenkantajat-ryhmä oli aluksi juhlinut Haanpäättä, mutta juuri sama ryhmä tuomitsi hänet Paavolaisen ja Viljasen kritiikkeissä.

Erikoista kirjallisuushistorian ironiaa on siinä, että Haanpään voimallinen kriitikko Paavolainen sai *Synkällä yksinpuhellaan* (1946) varsin samanlaisen kohtelun: mukana oli varsin paljon positiivista kritiikkiä, mutta eräiltä vaikutusvaltaisilta kriitikoilta ja osin Paa-

volaisen armeijatovereilta tuli tuomio, osin jopa samoin argumentein ja sanakääntein, joilla *Kenttää ja kasarmia* arvosteltiin. Tästä Sinnemäki ei mainitse. Tosin on muistettava, että Haanpää ei kukaan ryhtynyt puolustamaan julkisesti, kun taas Pentti Hillin arvostelu *Synkämästä yksinpuhelusta* herätti julkisen vastalauseen. Sinnemäki esittää tuohtumuksensa sen takia, että monet myöhemmät kirjoittajat ovat jollakin tavoin puolustelleet Paavolaisen kirjoitusta.

Sinnemäki tuo myös esille, että vaikka *Helsingin Sanomat* oli julkaissut Lauri Viljasen kirjoittaman negatiivisen kritiikin, se antoi jatkossa tilaa positiivisemmille lausunnoille.

Haanpään novellikokoelman ohella Sinnemäki nostaa esille Hannu Haahden (sittemmin tuberkuloosiopin professori) väitöskirjan *Armeija terveydellisenä tekijänä yhteiskunnassa* (1928), jossa osoitettiin tilastollisesti asevelvollisten poikkeuksellisen korkea kuolleisuus. Lukuun ottamatta paria lyhyttä mainintaa ja vastaväittäjänä toimineen Gösta Beckerin positiivista lausuntoa *Duodecim*-lehdessä Haahden väitöskirja jäi unohtuksiin eikä sitä noteerattu julkisessa keskustelussa ansaitsemallaan tavalla; Sinnemäen mukaan sitä ei myöskään selostettu esimerkiksi armeijaa lähellä olevissa julkaisuissa. Lisäyksenä voi mainita, että *Suomen tieteen historian* (2000) lääketieteen osuudessa Haahtea ei lainkaan mainita.

Sinnemäki esittelee myös eräitä varusmiesten kuolemantapauksia sekä niistä aikanaan tehtyjä selvityksiä ja niitä koskeneita oikeudenkäyntejä. Esityksen perusteella ainakin rakuuna Sohlmanin

tapauksessa oikeudenkäynti vaikuttaa puolueelliselta ja epäoikeudenmukaiselta.

Haanpään teosta edeltäneenä varusmieskuvauksena Sinnemäki käsittelee vuonna 1926 ilmestynyttä Run Reiheen teosta *Pojkarna berättar*, joka ei ole kuulunut Envallin aiemmin mainitun tutkimuksen aineistoon. Reiheen taustasta ja hänen myöhemmästä toiminnastaan olisi muutama sana ollut paikallaan. *Suomen kirjailijat* -teoksen mukaan hän ei myöhemmin julkaissut mitään vaan toimi konttoripäällikkönä Espoossa. Sinnemäen mainio idea on ollut ottaa *Kentän ja kasarmin* vertailukohdaksi neuvostoliittolaisen Isak Babelin suomeksikin käännetty teos *Punainen ratsuväki*, joka perustuu Babelin kokemuksiin sotakirjeenvaihtajana Semjon Budjonnyin joukkojen taistellessa puolalaisia vastaan vuonna 1920. Groteskien elementtien ohella yhtäläisyyksiä Haanpään ja Babelin teosten välillä ovat tekstin kasvamisen anekdootista mestariteokseksi ja mieltymys Raamattu-viitauksen travestiseen käyttöön.

Sinnemäki tuo esiin lukuisia kiinnostavia ilmiöitä 1920- ja 1930-luvun kulttuurin, politiikan ja armeijan piiristä. Esimerkiksi edellä mainittu *Iltalehti* esitteli maisteri Hilja Riipisen näkemyksiä naispappeuden puolesta (nykylukijalle olisi varmaan voitu muistuttaa, että venäjän kielen opettaja Hilja Riipinen, joka sittemmin toimi Lapuan yhteiskoulun rehtorina, tunnettiin Lapuan liikkeen ”Hurja-Hiljana”). Valaiseva on myös katsaus vuoden 1928, *Kentän ja kasarmin* ilmestymisvuoden, valtionpalkintoihin. Nimenomaan palkitut teokset ovat jääneet unohtuksiin, palkitsematta jääneet on muistettu.

Sinnemäki selvittää myös *Kentän ja kasarmin* sekä yleisemmin Haanpään myöhempää vastaanottoa. Edwin Linkomiehen muistikirjoitus vuodelta 1955 on Sinnemäen mielestä ”alentuvaisuudessaan ja ymmärtämättömyydessään [...] tyypillinen – ja sääliittävä – näyte Haanpään luennasta, jolla kirjailijaa ahdettiin harmittoman luonnonneron karsinaan”. Kuinka eri tavoin asiat voidaan nähdä, siitä tarjoaa esimerkin Seikko Eskolan näkemys Linkomiehen kirjoittamista nekrologeista: ”Näiden nekrologien sarja jäisi puutteelliseksi ellei siihen lisättäisi vielä hyvin myönteistä analyysia Pentti Haanpäästä. Hänen parhailta teoksillaan tulee kirjallisuudessamme olemaan pysyvä sija, korosti Linkomies.” Eskola on sinänsä oikeassa siinä, että kirjoitus oli myönteinen, Sinnemäki taas on oikeassa siltä kannalta, että Haanpään merkitys nähtiin kovin ahtaasti ja epäilemättä myös alentuvasti.

Sinnemäki antaa arvoa erityisesti Pentti Huovisen kirjoituksille, joissa tämä painokkaasti asettui Alex Matsonia vastaan. Matson oli artikkelissaan ”Sosiaalista realismia” suorittanut – Sinnemäen sanoin – Haanpään henkilön ja taitteen raivokkaan mitätöinnin. Matson sai kriitikkonsa myös Aarne Kinnusesta, joka sittemmin on tehnyt perustavaa työtä Haanpään teosten analysoimiseksi. Sinnemäki tuo esille lisäksi Veli-Matti Syrjön kirjoitukset, joissa Haanpään novellit saavat sotahistorian tuntijan arvostuksen.

Ehkä olisi ollut syytä mainita, että kuoltuaankin Haanpää onnistui herättämään pienimuotoisen kirjasodan: kun hänen novellinsa ”Juoppous” oli käännetty ruotsiksi

erääseen antologiaan, väitettiin sen plagioivan Joycen novellia ”Vastineet”. Yhteydet olivat osittain tulosta Haanpään englannin opinnoista ja Joycen lukemisesta. Tämäkin tietysti osoittaa, miten harhautunutta puhe luonnonnerosta Haanpään kohdalla on ollut. Toisaalta syytteet plagioinnista ovat aiheettomia sikäli, että Haanpää oli jo varhain käyttänyt turhautuneen henkilön aihetta (kapteeni Lelu *Kentässä ja kasarmissa*).

Kirjansa lopussa Sinnemäki muistuttaa akateemikko Oiva Ketosen teoksesta *Kohtalon vaihtoehdot*. Aleksis Kivi, *August Ahlqvist ja sivistyneistön vähäinen kansalaisrohkeus* (1989). Ketosen teos onkin jäänyt liian vähälle huomiolle. Omasta puolestani kiinnittäisin huomiota esimerkiksi Ketosen näkemykseen Kiven suosijan Fredrik Cygnaeuksen roolista: Kiven arvostuksesta ja suosimisesta huolimatta Cygnaeus jätti julkaisematta luonnostelemansa vastineen Ahlqvistille ja ”asetti [...] itsensä vaikeasti käsitettävällä tavalla asiain ulkopuolelle”.

Sinnemäen ”rapsodinen esseeesitystapa”, jossa yhtenä lähtökohdana ovat myös hänen omat kokemuksensa varusmiespalveluksesta, on tuottanut sujuvasti ja kiinnostavasti kirjoitetun teoksen. Esitystavan tiettyinä haittapuoleina on kuitenkin rönsyilevyys sekä joidenkin asioiden ja näkemysten toistelu. Monin paikoin ironinen tyyli on paikallaan, esimerkiksi siteerattaessa alkoholin käytöstä huolestunutta sotarovasti Malinia: ”Vuonna 1928 sotarovasti huokaa runollisesti, kuin veisaisi virttä: ’Spriivirta vuolaana juoksee yli maamme.’” Toisinaan kuitenkin ivallinen ja eri suuntiin letkautuk-

sia jakeleva tyyli, yhdistettynä moraaliseen suuttumukseen Haanpään kohtelun johdosta, suoraan heikentää argumentoinnin voimaa – Sinnemäen käsittelemät asiat ja hänen antamansa asiatiedot kun jo itsessään puhuvat omalla painollaan. Sitä paitsi ilmeinen hyperbola on toteamus siitä, miten ”1920-luvun armeijan augiaantal-lin puhdistamiseen tarvittiin [...] kaksi jokea, nimittäin Haanpää ja Haahti” – osoittaahan Sinnemäki itsekin, mitä muita tekijöitä tilanteessa oli. Tiettyä huumoria osoittaa Sinnemäen ehdotus Haanpään rehabilitoinniksi ”korkealta virallisel-tä taholta”: Puolustusvoimat voisi jakaa *Kentän ja kasarmin* aliupseerioppilaille, joiden pitäisi läpäistä sitä koskeva kuulustelu.

Kirjoittaja on on Helsingin yliopiston yleisen kirjallisuustieteen professori.